

ADEM AS'IN MELEKLERDEN ÜSTÜN KILINMASI*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili Ak-Televizyon izleyicileri ve Ak-Radyo dinleyicileri!

Kur'an-ı Kerim sohbetimizin bir yenisini zikretmeye başlıyoruz. Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 31, 32 ve 33. ayetlerine geldik. Bugün bu üç ayet-i kerime üzerinde sohbetimi sürdürmek istiyorum. Bu ayet-i kerimeleri okuyalım!

Eüzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى
الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

(البقرة: ٣١)

(Ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ sümme aradahüm ale'l-melâiketi fekalè enbiünî bi-esmâi hâülâi in küntüm sàdikîn.) (Bakara, 2/31)

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

(البقرة: ٣٢)

(Kâlû sübhâneke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ,
inneke ente'l-alîmü'l-hakîm.) (Bakara, 2/32)

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ
بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ
إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَ أَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

(البقرة: ٣٣)

(Kâle yâ âdemü enbi'hüm bi-esmâihim,
felemmâ enbeehüm bi-esmâihim kâle elem
ekul leküm innî a'lemü gaybe's-semâvâti ve'l-
ardı ve a'lemü mâ tübdûne ve mâ küntüm
tektümûn.) (Bakara, 2/33) Sadaka'llâhü'l-
azîm.

Bu üç ayet-i kerimeyi size açıklayacağım, onun
üzerinde konuşmamızı sürdüreceğiz.

a. Adem AS'ın Şerefi

Rabbimiz Tebâreke ve Teâlâ Hazretleri, 31.
ayet-i kerimeden anladığımıza göre, buyuruyor
ki:

(*Ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ*) Alleme fiilinin fâili Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn, “Allah-u Teâlâ Hazretleri öğretti...” *Alleme-yuallimü-ta'lim*; öğretmek demek Arapça'da. “Adem AS'a öğretti.” *Âdem* ism-i has olduğu için *elif-lâm*'sız geliyor, tenvinsiz geliyor. Kim öğretti?.. Daha önceki ayet-i kerimeden anlıyoruz ki, bu *alleme* fiilinin de fâili Rabbü'l-âlemîn Tebâreke ve Teâlâ Hazretleri.

Neyi öğretti?.. (*El-esmâe küllehâ*) “İsimleri tümüyle, hepsiyle beraber, tamamını öğretti Adem'e. (*Sümme aradahüm ale'l-melâikeh*) Sonra, bu isimleri meleklerle arz etti, sundu, gösterdi. (*Fekâle*) Buyurdu ki: (*Enbiünî bi-esmâi hâülâ'*) ‘Bana şunların isimlerini haber verin!..’” *Nebe'*, haber demek. *Enbee-yünbiu-inba'*; haber vermek oluyor, if'al bâbı oluyor *nebe'* kökünden. Amme Sûresi'ne de, Sûretü'n-Nebe' diyorlar ya.

(*Enbiünî*) “Siz ey melekler, bana haber verin bakalım!” buyurdu Allah-u Teâlâ Hazretleri. Neyi?.. (*Bi-esmâi hâülâi*) “Şunların isimlerini söyleyin bakalım, biliyor musunuz, haber verin bakalım! Bilgi verin, bu hususta bilginiz varsa söyleyin! (*În küntüm sâdıkîn*) Eğer siz doğru sözlüler iseniz, sâdıklar iseniz söyleyin bakalım şunların isimlerini!” buyurdu.

(*Kâlû*) “Melekler dediler ki: (*Sübhâneke lâ ilme lenâ*) ‘Seni tesbih ederiz yâ Rabbi! Bizim hiç bir ilmimiz yok, bizim malımız olan hiç bir ilmimiz yok yâ Rabbi! (*İllâ mâ allemtenâ*) Ancak şu bilgiler var ki bizde, sen bize öğretmiştin. Bize öğrettiğin bilgilerden başka bizim yanımızda

bilgi yok! Biz bu gösterdiklerini bilmiyoruz. (*İnneke ente'l-alîmü'l-hakîm*) Sen her şeyi tam bilensin, her şeyi tam hikmetle yapansın, alîmsin, hakîmsin yâ Rabbi! Alîm ve hakîm olan sensin... Biz ne alîmiz, ne hakîmiz; cahiliz, öğrettiğin kadar biliriz.”

Bunun üzerine, 33. ayet-i kerimede: (*Kàle*) “Buyurdu ki Cenâb-ı Hak...” Bu *kàle* fiilinin de fâili Rabbü'l-âlemîn. “Buyurdu ki: (*Yâ âdem*) ‘Ey Adem! (*Enbi’hüm bi-esmâihim*) Bu meleklerle şu varlıkların isimlerini bildir, söyle!’”

(*Felemmâ enbeehüm bi-esmâihim*) “Onlara o varlıkların isimlerini bildirdiği zaman Adem AS...” *Enbee* fiilinin fâili Adem AS. (*Kàle*) *Kàle*'nin fâili Allah-u Teâlâ Hazretleri. “Buyurdu ki Rabbü'l-âlemîn: (*Elem ekul leküm*) ‘Ey meleklerim, ben size dememiş miydim? (*İnnî a'lemü gaybe's-semâvâti ve'l-ardı*) Ben yerin ve göklerin gaybılarını bilirim dememiş miydim?.. (*Ve a'lemü mâ tübdûne ve mâ küntüm tektümûn*) Ve sizin izhar ettiğiniz, âşikâre ettiğiniz şeyleri de bilirim, gizlemiş olduğunuz şeyleri de bilirim dememiş miydim?’ buyurdu.”

Bu üç ayet-i kerime böyle...

Ondan sonra, Allah-u Teâlâ Hazretleri bunlardan sonraki 34. ayet-i kerimede de, meleklerin Adem'e secde etmesi hususunu hatırlatmaya geçiyor. Ama, tabii yaratıldığı zaman meleklerle, “Secde edin!” demesi daha sonra... Yâni yaratması önce, bilgisini

meleklerle göstermesi sonra, secde etmek ondan sonra. Fakat burada, Adem AS'ın şerefini beyan etmek için, bu ayet-i kerimelerde o hususa, yâni varlıkların isimlerini bilmesi hususuna ön sıra verilmiş oluyor, önce o zikredilmiş oluyor.

Bu ayet-i kerimeler, Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin Ademoğluna, Adem AS'ın kendisine ve onun zürriyetine Allah'ın ne şerefler verdiğini ve ne keremlerle ikramda bulunduğunu, meleklerden nasıl üstün kıldığını gösteren ayet-i kerimeler.

Şimdi tabii söylenecek sözler çok fazla... *Adem* sözünün iştikâkından, nereden çıktığından, o ismin nasıl verildiğinden başlayarak, söylenecek şeyler çok.

b. Allah-u Teâlâ'nın Adem AS'a Bütün İsimleri Öğretmesi

(*Ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ*) Adem'e isimlerin tamamını, hepsini öğretti." Bu "isimlerin hepsini öğretti"nin mânâsı ne demek oluyor?.. Bu hususta rivayetler şöyle:

İbn-i Abbas RA Kur'an-ı Kerim'de mâhir, tefsiri iyi bilen, ashabından güzidelerinden, Allah şefaatine erdirsin; buyurmuş ki:

عَلَّمَهُ أَسْمَاءَ وَلَدِهِ إِنْسَانًا إِنْسَانًا وَالذَّوَابَ

فَقِيلَ هَذَا الْجِمَارُ هَذَا الْجَمَلُ هَذَا الْفَرَسُ

(*Allemehû esmâe veledihî insânen insânen*) Neleri öğretti Allah-u Teâlâ Hazretleri Adem AS'a yarattıktan sonra? “Evlâtlarının, yâni ademoğullarının, yâni Adem'in zürriyetinden ileride gelecek olanların hepsini insan insan, isim isim, kişi kişi öğretti. (*Ve'd-devâb*) Ve varlıkları, canlıları bildirdi. (*Fekîle: Hâzâ el-himâr*) Böyle öğretme esnasında, ‘İşte bu varlık, bunun adı hımardır. (*Hâzâ el-cemel*) Bu devedir. (*Hâzâ el-feres*) Bu attır.’ diye öğretti.” Bu rivayet var. Öğrettiği şeylerin neler olduğu hususunda, İbn-i Abbas RA böyle buyurmuş.

İbn-i Abbas'tan gene bir başka rivayette:

هِيَ هَذِهِ الْأَسْمَاءُ الَّتِي يَتَعَارَفُ بِهَا النَّاسُ
إِنْسَانٌ وَدَوَابٌّ وَسَمَاءٌ وَأَرْضٌ
وَسَهْلٌ وَبَحْرٌ وَخَيْلٌ وَحِمَارٌ
وَإِشْبَاهُ ذَلِكَ مِنَ الْأُمَمِ وَغَيْرَهَا

(*Hiye hâzihi'l-esmâü'lletî yeteàrafu bihe'n-nâs: İnsânün, ve devâbbün, ve semâün, ve ardu, ve sehlün, ve bahrun, ve haylün, ve hımârün, ve işbâhu zâlike*) Yâni, “İnsanların varlıkları birbirinden temyiz etmek için, ötekisinden berikisini ayırmak için kullandıkları bütün adlar, varlıklar, canlı hayvanlar, gökyüzü, yeryüzü, düzlük, deniz, deve, merkep, şu ve bu... Bunların hepsini öğretti.”

Yine İbn-i Abbas'tan başka bir rivayette:

عَلَّمَهُ إِسْمَ الصَّحْفَةِ وَالْقَدْرِ

(*Allemehû isme's-sahfeti ve'l-kader*) “Allah-u Teâlâ Hazretleri Adem AS'a varlıkları öğrettiği gibi, kaderin esrarını da öğretti, Levh-i Mahfuz'u da öğretti.”

Böylece her şeyi o kadar öğretti ki, yâni fısıltıyı öteki fısıltıdan, çok az, küçük bir şeyle fark eden şeyi ötekisinden fark edilecek şekilde öğretti. Zürriyetinin isimlerini öğretti. Meleklerin isimlerini öğretti. ‘Şu Cebrâil'dir, şu Mikâil'dir, şu Azrail'dir, şu İsrafil'dir...’ diye böyle öğrettiği şeylerin, yâni isimlerin sahipleri kimler. İsimleri öğretti ama, o isimlerin müsemmâları kimler olduğu hakkında ashabın, alimlerin fikirleri böylece kaydedilmiş.

Yâni, Allah-u Teâlâ Hazretleri, Adem AS'a varlıkları öğretti, tanıttı. (*Sümme*) “Sonra (*aradahüm*) arz etti onları... Yâni bu varlıkları, yaratıkları meleklere sundu, gözlerinin önüne serdi; ‘Söyleyin bakalım bunlar nedir?’ diye onları imtihan etti.”

Şimdi burada *hüm* zamiri geçiyor. *Hüm*, canlı varlıklar için kullanılan bir zamir. Bu ayet-i kerimenin başka kıraatleri de var. Meselâ İbn-i Mes'ud, (*aradahünne*) okumuş. Übey ibn-i Ka'b –*radiya'llahu anhüm ecmaîn*– kıraatinde de (*aradahâ*) var. Bizim kıraatimizde, (*aradahüm*) şekliyle karşımızda bulunuyor Kur'an-ı Kerim'in bu ayet-i kerimesi. *Hüm*, akıl sahibi varlıklar için kullanılan bir zamir olduğu için, bazıları buradan delil olarak, evlâtlarının

tek tek isimlerini; “İşte bu Ahmed’dir, bu Mehmed’dir...” filân; ‘Bu Cebrâil’dir, bu Azrâil’dir, bu İsrâfil’dir...’ diye böyle zî-ruh ve zî-akıl varlıkları düşünmüşler.

Ama, müfessir İbn-i Kesir diyor ki: “Bu *hüm* zamirinin kullanılması, böyle bir mânâ ifade etmez. Tağlib cihetiyle Arapça’da vardır; zî-ruh ve zî-hayat olmayan varlıklar da dahil edilerek ifade böyle kullanılmış olabilir. Bunun başka ayet-i kerimelerde misalleri vardır. Yâni, bütün yaratıkların da bu *hüm* zamiri altında ifade edilmesi Arapça’nın şânına, kavâidine aykırı değildir.” diye bir ayet-i kerimeyi misal getirmiş. O ayet-i kerimeyi de açıklayalım, *bi’smi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm*:

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي
عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ
وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ
يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

(النور:٤)

(*Va’llàhu haleka külle dâbbetin min mâ’*)
“Allah her canlı hayvanı sudan yarattı.” *Dâbbe*, yeryüzünde debbeden, yâni kımıldayıp hareket eden yaratık demek. Bitkiler yerlerinde sabit duruyorlar ama, işte böcekler, yılanlar, kuşlar vs. müteharrik varlıklar... “Her dâbbeyi, yâni yeryüzünde hareket eden her canlı hayvanı sudan yarattı.” buyuruyor ayet-i kerime.

(*Feminhüm*) Bakın, burada da *hüm* zamirini eklemiştir. Halbuki bunların hepsi *zî-ruh*, *hüm* zamirine lâîk varlıklar değil ama, tağlib suretiyle bu ayet-i kerimede de kullanılmış. (*Feminhüm men yemşî alâ batnih*) “Bu yaratıkların bir kısmı karnı üstünde yürürler.” Meselâ yılanlar; ayakları yok, karnı üstünde yürürler. Sürüngen diyoruz. Sürüngenler karnı üstünde yürüyor.

(*Ve minhüm men yemşî alâ ricleyn*) “Kimisi iki ayak üstünde yürüyor.” İşte insanlar, maymunlar, kuşlar... vs. (*Ve minhüm men yemşî alâ erba'*) “Bir kısmı da dört ayaklı.” Atlar, kuzular... vs. gibi. (*Yahlüku'llàhu mâ yeşâ'*) “Allah nasıl dilerse, neyi dilerse öyle yaratır. (*Inna'llàhe alâ külli şey'in kadîr*) [Allah şüphesiz her şeye kâdirdir.]” (Nur, 24/45)

Ayet-i kerimede de *hüm* zamirinin hem *zî-ruh* olanlar için, hem de diğer varlıklar için kullanıldığının misâli var. Binâenaleyh (*sümme aradahüm*)’daki *hüm* zamiri sadece *zî-ruh* insanlara, meleklerle ait değil, öteki varlıklara da şâmindir mânâsını ifade etmiş oluyor, tercih ettiğini göstermiş oluyor.

Diyor ki: “Her varlığın ismini Allah, Adem AS’a öğretti. Zâtlarıyla, sıfatlarıyla, hareketleriyle, çevresindeki varlıkları Allah, Adem AS’a öğretti.” Sonra da tabii zürriyetine öğretti. Meselâ kendimize dönelim, Kur’an-ı Kerim’deki bilgilerimize dayanarak başka ayetleri düşünelim. Rahman Sûresi’nde ne buyruluyor, *bi’smi’llâhi’r-rahmâni’r-rahîm*:

الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ

(الرحمن: 1-4)

(*Er-rahmân. Alleme'l-kur'ân. Haleka'l-insân. Allemehü'l-beyân.*) [Rahmân olan Allah Kur'an'ı öğretti.] “İnsanı yarattı, ona konuşmayı öğretti.” (Rahman, 55/1-4) Yâni, demek ki, konuşma denilen karmaşık o mükemmel anlatım teşkilâtı, usûlünü kullara öğreten Allah... Cenâb-ı Hak, kulunu, yâni Ademoğlunu, insanı böyle mükemmel tarzda yaratmış, her şeyi öğretmiş ve böylece bilgisiyle, bunları bilmesiyle meleklerden bile daha üstün bir duruma getirmiş.

Burada Buhârî'nin ve diğer kaynakların Enes ibn-i Mâlik RA'dan rivayeti var. Onu biraz başından şöyle okuyalım, hadis-i şerif. Peygamber SAS Hazretleri buyurmuş ki:¹

يَجْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُونَ

لَوْ اسْتَشْفَعْنَا إِلَى رَبِّنَا فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ

¹ Buhârî, *Sahîh*, c.IV, s.1624, no:4206; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.180, no:193; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1442, no:4312; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.116, no:12174; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XIV, s.377, no:6464; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.268, no:2010; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.309, no:31677; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.5, s.278, no:2899; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.285, no:308, Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.284, no:10984; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.357, no:1186; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

أَنْتَ أَبُو النَّاسِ خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ
وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتُهُ وَعَلَّمَكَ أَسْمَاءَ
كُلِّ شَيْءٍ فَاشْفَعْ لَنَا عِنْدَ رَبِّكَ
حَتَّى يُرِيحَنَا مِنْ مَكَانِنَا هَذَا

(خ.م.ه.حم.حب.ط.ش.ع.هب.عن أنس)

(*Yectemiu'l-mü'minûne yevme'l-kıyâneh*)
“Mahşer yerinde, kıyamet gününde mü'minler
toplaşırlar. (*Feyekülûne*) Derler ki: (*Lev
isteşfa'nâ ilâ rabbînâ*) ‘Rabbimizden şefaath
isteseek, kimi aracı yaparak Rabbimizin bizi
affetmesini isteyelim!’ diye çare ararlar.
(*Feye'tûne âdem*) Adem AS'ın yanına varırlar
mü'minler.”

Evvelîn ve âhirîn mahşer yerinde hepsi
toplandı. Mü'minler çare arıyorlar; “Rabbimiz
bizi gazabına uğratmasın, rahmetine erdiresin,
cennetine soksun... Hatalarımız, kusurlarımız
varsa bizi affetsin...” Adem AS'a gelirler, ne
derler?.. Peygamber Efendimiz nasıl anlatmış
yâni bu olayı:

(*Feye'tûne âdem*) Adem AS'a gelirler.
(*Feyekülûne*) Derler ki: (*Ente ebü'n-nâs*) “Sen
nâsın babasısın, insanların babasısın, ebü'l-
beşersin. (*Halekake'llâhu bi-yedihî*) Seni
Cenâb-ı Mevlâ yed-i kudretiyle yarattı. (*Ve
escede leke melâiketehû*) Meleklerini sana
secde ettirdi. (*Ve allemeke esmâe külle şey'in*)

Her şeyin ismini, sıfatını, zâtını, varlığının özelliklerini sana öğretti. (*Fe'şfa'lenâ inde rabbike, hattâ yürîhanâ min mekâninâ hâzâ*) Bize şefaath ediver, Cenâb-ı Mevlâ Rabbinin huzurunda bizim için şefaath iste de, şu mekânımızda şu sıkıntıdan biraz ferahlığa, rahatlığa çıkalım! Mahşer gününün terinden, dehşetinden, sıkıntısından rahatlayalım!..” diye gelip dilediler.

Nuh AS'a gittiler, Mûsâ AS'a, İbrâhim AS'a gittiler... Ve tabii hadis-i şerifin sonunda, Peygamber Efendimiz'e geldikleri ve Peygamber Efendimiz'in nasıl bir secde ederek, dualar ederek, bizim nâmımıza Cenâb-Mevlâ'dan afv ü mağfiret dileyip şefaath istediğini, bu uzun hadis-i şerif anlatıyor.

Burada Peygamber Efendimiz ne buyuruyor: (*Ve allemeke esmâe külli şey'in*) “Allah seni yarattı, meleklerini sana secde ettirdi ve her şeyin ismini sana öğretti.” demişler insanlar Adem AS'a... Demek ki, bu ayet-i kerimedeki “Esmâyı öğretti”den maksat, (*esmâi külli şey*) demekmiş; varlıkların özelliklerini, zâtlarını, mahiyetlerini öğretti demekmiş. Evet, böyle anlaşılıyor. Bütün mahlûkatı böylece Adem AS'a öğretmiş olduğu anlaşılıyor.

Sonra tabii, meleklerle bu varlıkları gösterip de, (*Enbiünî bi-esmâi hâülâi*) “Hadi bakalım bunlar nedir, bunların isimleri nedir, bunların özellikleri nedir?” deyince, melekler bilemediler. Adem Atamız'a, ilk insana Allah öğretti ama, o bildi ama, meleklerle

öğretmedi. Meleklerle, “Hadi bakalım bilgi verin, söyleyin bakalım nedir?” diye gösterdiği zaman o varlıkları, (*In küntüm sâdıkîn*) “Eğer siz sözünüzde sâdık iseniz, söyleyin bakalım şunların isimlerini!” dedi.

Şimdi bu, “Sözünüze sâdıksanız?” ne demek?.. Bu hususta daha önceki, geçen haftaki ayetlerde anlatılan, insanoğlunun yaratılacağını öğrendikleri zaman, meleklerin neler söylediklerine ait işaret var burada. Alemlerin Rabbi, “Yeryüzünde bir halife yaratacağım!” diye Ademoğlunu yaratacağını bildirince, ne demişlerdi onlar:

“—Yeryüzünde fesad çıkartan, ortalığı karıştıran, birbirinin kanını döken varlıklar mı yaratacaksın?.. Biz sana tesbih ederken, seni takdis ederken, sana ibadet ederken, öyle bir şey mi yaratacaksın?” demişlerdi.

İşte meleklerin o sözüne işaret var burada. “Eğer sâdıksanız sözünüzde...” yâni “Adem AS’ın yaratılmasından, halife olarak yaratılan o varlığın yeryüzünde fesad çıkartacağını, kanlar dökeceğini söylüyordunuz. Eğer sâdıksanız sözünüze, hadi bakalım! Bak kendisi öyle değil. Sözünüz doğru olsaydı, hepsinin kötü olması lâzımdı. Ama o varlıkların içinde, öyle olmayanlar da var. Bak Ademoğlu biliyor, siz bilmiyorsunuz. Demek ki o sözünüz, o düşünceniz doğru değil!” mânâsına.

c. Meleklerin Özür Dilemesi

Sonra, “Yâ Rabbi, biz seni tesbih ve takdis ediyoruz, biz sana itaat ediyoruz! O yarattıkların isyan edecek!’ diyordunuz, bu sözünüzde sadıksanız, onun iyi bir yaratık olmayacağını düşünüyorsanız, hadi bakalım söyleyin!” diye, Allah-u Teâlâ Hazretleri bu varlıkları onlara gösterdi. Tabii, onlar bilemediler. Çünkü Allah-u Teâlâ Hazretleri onları belli kabiliyetlerle, sınırlı salâhiyetlerle ve sınırlı bilgiyle yaratmış. Sınırlı bilgiler öğretmiş.

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا
عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

(البقرة: ٢٢٢)

(*Kâlû sübhâneke*) Dediler ki: “Yâ Rabbi seni tesbih ederiz. Elbette senin her yaptığın iş eksiksizdir, kusursuzdur, tamdır, güzeldir, mükemmeldir. Senin bir noksanın, eksiğin, hatalı bir iş yapman bahis konusu değil... Seni kötü sıfatların hepsinden pak ve münezzeht olduğunu ikrar ederek tesbih ederiz.”

(*Lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ*) “Biz kimiz ki... Senin yarattığın varlıklar olarak, bize ne öğretmişsen, ancak onu biliriz. Ondan fazlasını bilemeyiz, ondan başka bir bilgimiz yok. Bilmiyoruz işte bu karşımızdaki varlıkları... Her şeyi bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin! (*İnneke ente’l-alîmü’l-hâkîm*) Hiç şüphe yok ki, Hakîm olan, Alîm olan sensin!” (Bakara, 2/32)

Alîm ve Hakîm, faîl vezninde mübâlağa sigası bunlar. *Âlim* dersek, bilen demek olur ama; *alîm*, her şeyi tam bilen demek. *Hakîm* de; her şeyi muhkem, sağlam yapan, hikmetle yapan, yerli yerince yapan, eksiksiz, kusursuz yapan demek. O da mübalağa sigası. Her şeyi, hiç bir istisnâsı olmaksızın güzel yapan demek.

“—Her şeyi tam bilen, her şeyi hikmetle yapan o zât sensin yâ Rabbi!.. Ey Rabbimiz! Biz senin bildirdiğin kadarını biliriz, daha fazlasını bilemeyiz.” dediler.

Acizlerini, yaratılışlarındaki eksikliği idrak ederek, hatalarından, daha önceki sözlerindeki yanlışlıktan döndüler. İnsanoğlunun bu meziyetlerini daha önceden anlayamadıklarını, ama böyle meziyetleri olduğunu sonradan anladıklarını itiraf ederek, “Seni tesbih ederiz yâ Rabbi! Senin öğrettiğinden başka bizim hiç bir bilgimiz yok... Hikmet sahibi sensin.” dediler.

(*Kâle yâ âdem*) Allah-u Teâlâ Hazretleri, onların aczini böyle kendilerine itiraf ettirdikten sonra buyurdu ki: “Ey Adem!..”

Şimdi Kur’an-ı Kerim’de ayet-i kerimeler var. Meselâ Mûsâ AS’a, vahiy ile ilk muhatap olduğu zaman, Cenâb-ı Mevlâ kendisine hitap ederek diyor ki:

“—Yâ Mûsâ! Nedir o elindeki?..”

(*Kâle: Hiye asâye*) Diyor ki:

“—Bu benim asamdır yâ Rabbi! Ben bununla koyunlarımı güderim, şöyle yaparım, böyle yaparım...”

Deyneğin, asânın, bir çoban olarak ne işine yaradığını söylüyor. Onları söylettiriyor Allah. Yâni o vasıfta olan bir asâ olduğunu ikrar ettiriyor. Ondan sonra:

“–At bakalım onu yere!..” diyor.

Attıktan sonra olan olağanüstü halleri iyice belirginleşsin diye... Yâni basit bir asayı attığı zaman, Cenâb-ı Hak mucize olarak öyle bir hâle getirmeye kâdir.

Şimdi burada da meleklerle, “Haydi bildirin!” diyor. Melekler: “Bilmiyoruz yâ Rabbi! Sen her şeyi bilensin, her şeyi hikmetle yapansın.” dediler. Onlar öyle acizlerini itiraf ettikten sonra, Allah-u Teâlâ Hazretleri Adem AS Atamız’a diyor ki:

(*Enbi’hüm*) Buradaki *hüm* zamiri meleklerle gidiyor. Zamirlerin nereye gittiği önemli. Zamirin âidi derler, yâni iade olup gittiği yer demek. Nereye gittiği çok önemli. (*Kâle*) “Dedi” Kim?.. Allah. (*Yâ âdemü*) “Ey Adem! (*Enbi’hüm*) Onlara, yâni meleklerle bildir! (*Enbi’hüm bi-esmâihim*) Yâ Adem, bildir bakalım şu meleklerle, o varlıkların isimlerini!..” Buradaki ikinci *him*, varlıkların isimleri. “Bildir bakalım onlara bu varlıkların isimlerini!” diye emir buyurdu.

Tabii öğretti. (*Alleme âdeme’l-esmâe küllehâ*) Bütün varlıkların isimlerini, özelliklerini Cenâb-ı Hak kendisi verdi, Adem AS’ı bilgili kıldı.

(*Felemmâ enbeehüm bi-esmâihim*) “Adem AS, o yaratıkların özelliklerini, isimlerini isim isim söyleyince, o zaman meleklerle müteveccihen buyurdu ki Cenâb-ı Hak:

(*E lem ekul leküm*) ‘Ben size buyurmamış mıydım ey meleklerim, dememiş miydım; (*innî a’lemü gaybe’s-semâvâti ve’l-ard*) göklerin, yerin gayıblarını, kimsenin bilemeyeceği hususlarını ben bilirim dememiş miydim?.. (*Ve a’lemü mâ tübdûne ve mâ küntüm tektümûn*) Ve sizin izhar ettiğiniz, ortaya koyduğunuz, veya izhar etmeyip gizlediğiniz şeyleri de bilirim dememiş miydim?’ buyurdu.”

Allah-u Teâlâ Hazretleri tabii, allâm olduğu için, allâmü’l-guyûb olduğu için;

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

(آل عمران: ۱۵۴)

(*Va’llàhu alîmün bi-zâti’s-sudûr*) [Allah gönüllerde olanı çok iyi bilir.] (Âl-i İmran, 3/154)

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ

(يوسف: ۱۹)

(*Va’llàhu alîmün bimâ ya’melûn*) [Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.] (Yusuf, 12/19) olduğu için; yaptıklarını bildiğinden, gönüllerde, kalplerde gizli olanları bildiğinden, her şeyin gizlisini, aşikârını bildiğinden, onu ifade ediyor.

Zaten bu hususta başka ayet-i kerimeler var:

وَإِنْ تَجْهَرُ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى

(طه:7)

(*Ve in techer bi'l-kavli feinnehû ya'lemü's-sirra ve ahfâ*) “Eğer siz sözü içinizde saklamayıp aşikâre söylerseniz, tabii söylersiniz. Söylemeseniz, sırrı da, ahfâyı da Allah bilir.” (Tâhâ, 20/7)

Sonra Allah-u Teâlâ Hazretleri;

يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

(النمل:٢٥)

(*Yühricü'l-hab'e fi's-semâvâti ve'l-ard*) “Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkarır.” *Hab* ne demek, gizli demek. *Habee*, bilmece söylemek, gizlemek demek. (*Ve ya'lemû mâ tuhfûne ve mâ tu'linûn*) “Gizlediğiniz şeyleri ve aşikâre olarak izhar ettiğiniz şeyleri bilir Allah-u Teâlâ...” (Neml, 27/25)

Yâni, sadece olanları, ortaya dökülenleri değil; olmayanları, ortaya çıkmayanları, perdenin arkasında saklı tutulanları da bilir. Her şeyi bilmek rubûbiyetinin şânındandır. Onu beyan ediyor.

d. Meleklerin Sakladığı Şey

Tabii, Allah-u Teâlâ Hazretleri sizin izhar ettiğinizi biliyor. İzhar edileni bilmek doğal. (*Ve mâ küntüm tektumûn*) “Ama izhar etmediklerinizi de biliyor.”

Bundan murad nedir acaba?.. “Meleklerin izhar etmediği, sakladığı nedir?” diye tefsir sahipleri, bu konular üzerinde düşünen, rivayetleri toplayan alimler, müfessirler, bu hususta açıklamalar yapmışlar.

Meselâ, İblis –*aleyhi'l-la'neh*– Adem AS'a secde etmedi ve “Ben ondan daha hayırlıyım!” dedi, tekebbür etti, onu içinde sakladı. İblis'in o sakladığını, gönlünden geçenleri, tabii Allah-u Teâlâ Hazretleri biliyor.

Ya da bundan maksat:

فَكَانَ الَّذِي أَبَدُوهُ هُوَ قَوْلُهُمْ أَتَجْعَلُ فِيهَا

مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءُ

وَكَانَ الَّذِي كَتَمُوا بَيْنَهُمْ قَوْلُهُمْ

لَنْ يَخْلُقَ رَبَّنَا خَلْقًا إِلَّا كُنَّا أَعْلَمُ مِنْهُ وَأَكْرَمُ

(*Fekâne'llezî ebdeü hüve kavlühüm*) “Aşikâre ettikleri şey şuydu: (*Etec'alü fîhâ men yüfsidü fîhâ ve yesfikü'd-dima*) ‘Yeryüzünde fesad çıkararak ve kan döken bir varlık mı yaratacaksın?’ demişlerdi. (*Ve kâne'llezî ketemû beynehüm*) Gizledikleri, aralarında sakladıkları da, melekler sanıyorlardı ki:

(*Len yahlüka rabbünâ halkan illâ künnâ a'lemü minhü ve ekrem*) “Allah ne yaratırsa yaratsın, biz o yarattıklarının hepsinden daha bilgiliyiz ve Allah indinde daha geçerli, daha itibarlı, daha kıymetliyiz.” diye biliyorlardı. Bunu içlerinde tutuyorlardı, söylemeden böyle düşünüyorlardı.

O kendilerini en kerim, en bilgili sanmalarının doğru olmadığını göstermek için, Allah-u Teâlâ Hazretleri Adem’i bilgilendirdi. Meleklerle, “Şunu söyleyin, şunu söyleyin!..” deyince; melekler onu söyleyemediler. Böylece melekler saklamış oldukları o duygularının, o düşüncelerinin, “Biz Allah’ın en bilgili, en değerli varlıklarımız!” sanmalarının doğru olmadığını, böylece onlara öğretmiş, göstermiş oldu. Mânâ odur diye beyan ediyorlar.

Şimdi böylece, Adem AS’ın bilgi yönünden, Allah’ın öğrettiği bilgiler, verdiği meziyetler, kabiliyetler yönünden meleklerden de üstün olduğunu bu ayet-i kerime bildiriyor. Demek ki, Adem Atamız’ı, Allah-u Teâlâ Hazretleri meleklerden üstün kılmış.

Evet, aziz ve sevgili dinleyiciler ve izleyiciler! Eğer Adem AS’ın evlâtları da, Allah’ın yolunda yürürler, Rahmânî yolda yürürler, Allah-u Teâlâ Hazretleri’nin buyruğunu tutarlar ve emirlerine itaat eder, yasaklarından kaçınırlarsa; meleklerden üstün olurlar. İsyan ettikleri zaman, yâni Allah’ın emrini tutmadıkları zaman, emirlerine aykırı hareket ettikleri zaman, ahkâmına riayet etmedikleri zaman; o zaman esfel-i sâfilîne düşerler. Yâni:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

(التين: ٤-٥)

(*Lekad halakne'l-insâne fî ahsen-i takvîm*) [Biz insanı en güzel şekilde yarattık.] (Tîn, 95/4) En güzel yaratılışla yaratılmış olan insan, yaratılışı güzel, meziyetleri, kabiliyeti çok ama; itaat etmediği zaman, iman etmediği zaman, kâfir olduğu zaman, fâsık olduğu zaman, zâlim olduğu zaman, Allah'ın istemediği, sevmediği durumlar kendisinde olduğu zaman ne olur?..

(*Sümme radednâhü esfele sâfilîn.*) [Sonra onu aşağıların aşağısı kıldık.] (Tîn, 95/5) Esfel-i sâfilîne düşer. Daha beter duruma düşerler. Düz çizginin de altına, olumsuz tarafa düşerler ve çok fena olurlar. Akıbetleri çok fena olur, cehenneme atılırlar, yanarlar.

Aziz ve sevgili dinleyiciler, değerli kardeşlerim! Şimdi demek ki, Allah CC Adem AS'a varlıkların isimlerini, özelliklerini bir bir öğretmiş. İnsanoğlu çok meziyetli, çok bilgili, çok yüksek bir yaratık... Mahlûkâtın, yaratıkların en kabiliyetlisi. Ve hakikaten de görüyoruz. Bu kabiliyeti ile işte 20. Yüzyıl'da insanların başarılarının toplamına, yekün çizgisi çizip de baktığımız zaman, büyük başarılar var... Bütün dünyaya hakimler, fezâyâ uzanmışlar, denizlerin diplerini araştırıyorlar, dağları deviriyorlar, madenleri çıkartıyorlar,

eritiyorlar, atomu ayarlıyorlar, patlatıyorlar... vs. Yâni bilgi insanoğlunun çok büyük bir meziyeti. Ama, bu bilginin hayra ve hakka kullanılması önemli.

Şerre kullanıldığı zaman; şeytanın da çok alim, çok bilgili olduğu söyleniyordu, ama şerre kullandı. Allah'ın sevmediği, lânet ettiği bir kul oldu.

e. Biz de İlme Sarılalım!

Şimdi bizim bu ayet-i kerimeden çıkartacağımız ibretler, dersler; alacağımız duygular, izlenimler ne olmalı?" diye düşünecek olursak, sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah bize her şeyi öğretmiş. Allah bize her şeyi öğretmişken, bizim gözümüzü yumup, kulağımızı tıkayıp, tabiata, doğaya sırtımızı, çevirip, varlıkları tanımaktan uzak durmamız bizim için çok ayıp, çok yanlış... Yâni yaradılışımıza aykırı, meleklerden bizi üstün kılan duruma aykırı...

Onun için ilme sarılmalıyız. İlmin her çeşidine sarılmalıyız. Gökbilim, yerbilim, biyoloji, jeoloji... Bunlar tabii batı dillerinden isimleri, Türkçelerini bulmak lâzım; arziyat, hayvanât, nebâtât... vs. Her ilmin en iyisini, en yükseğini, ecdâdımızın yaptığı gibi bir kuvvetle, iman kuvvetiyle, şevk ile, aşk ile incelemeye bizim koşturmamız lâzım! Bizim araştırmamız lâzım! Bütün yenilikleri bizim bulmamız lâzım!..

Ben yarı lâtife, ama yarı yarıya da ciddi olarak arkadaşlara her zaman söylüyordum, diyordum ki:

“—Boş durmayın, biraz bir şeyler icad edin! Çünkü, icad edenler sizden farklı insanlar değil. Oturun, çalışın; mü’min insanın ihlâsının, sebatının, çalışmasının sonucunun ne güzel olduğunu gösterin!”

Kötü insanlar ilmî çalışmalarını insanların helâkinde kullanıyorlar, cihanı fesada uğrattıyorlar, zulüm altında inim inim inletiyorlar insanları. Siz de Allah’ın sevgili kulları olarak öğrenin, öğrendiklerinizi hayra kullanın! İnsanlığın mutluluğuna ve selâmetine, dünya ve ahiret selâmetine kullanın! Böylece Allah’ın rızasını kazanın. Bir de hayır dua alın...

Yâni şimdi bütün bu keşifleri, icadları, ben müslümanlar bulsalar diye yakıştıırdım. Bir zaman öyle olmuş tarihte... Avrupa karanlık çağlarda yaşarken; zâten bunu Avrupalılar de söylüyorlar, hatta Dr. Sigrid Hunke’nin² bir kitabı var, ismi ne?.. *Avrupa’nın Üzerine Doğan İslâm Güneşi*... Yâni, karanlık içinde olan olan batıya, İslâm’ın bir güneş gibi nasıl doğduğunu ve Endülüs’le, daha başka yollarla en ileri ilimleri onlara nasıl öğrettiğini, onları nasıl bilgilendirdiğini anlatıyor.

Kan dolaşımını, çiçek aşısını ve sâireyi müslümanlardan öğrenmişler. Sonra bu

²Dr. Sigrid Hunke (1913-1999): Alman felsefe doktoru. Almanya’da daha çok Arabist ve Doğu düşüncesine hayranlık duyan Yeni Sağ görüşlü bir yazar olarak bilinir. İslam medeniyetinin yükselişini ve Avrupa medeniyetine etkilerini incelediği *Avrupa’nın Üzerine Doğan İslâm Güneşi* isimli kitabı ünlüdür.

öğrendikleriyle, onlar gerideyken aynı hizaya gelmişler, öne geçmişler, daha ileri gitmişler. Biz olduğumuz yerde durduğumuz için, geri kalmışız. Belki de ecdadımızdan daha düşük seviyeye inmişiz; okumadığımız için, araştırmadığımız için, incelemediğimiz için...

İngiltere Avrupa'nın ta batısında; ama denizleri dolaştığı için Avustralya'yı bulmuş, tâ dünyanın ne kadar uzak yerinde... Ama Hindistan'da müslümanlar var, hatta Cava'da müslümanlar var, çok eski devirlerden beri. Onlar daha aşağıları bulup oralara, yakınlarına hakim olamamışlar. Neden?.. Araştırma yapmadıkları için, ilmi bıraktıkları için. Allah'ın ezelde Adem Atamız'a verdiği ilim nimetini elden kaçırdıkları için, sırt döndükleri için böyle olmuş.

Yirminci Yüzyıl'da bizim geri kalmamız... Amerika meselâ, hiç yakınına gitmeden, uzaktan, havadan istediği düşman devletleri cihazlarla, bombalarla bombalıyor. Televizyonda görüyoruz, bir artı işareti hedefin üstünde... O tabii, giden bombanın üzerindeki kameradan alınmış fotoğraflar. O hedefin üstüne doğru gidiyor gidiyor, sonra hedef bom diye patlıyor. Yâni, kamera da gidiyor ama, onun verdiği şeyler öbür tarafa çekilmiş olduğu için, biz televizyondan seyrediyoruz. Öyle noktası noktasına atış yapıyor. İşte ilim sayesinde...

Şimdi mü'min insanların ülkelerini bombalayabiliyor. Hem de yorulmadan, hem de kendi adamlarına bir şey olmadan. Ne olması lâzım:

Hazır ol cenge, eğer ister isen sulh u salâh!

Sulh istiyoruz, tamam; işte harb etmeyiz, darb etmeyiz, sakiniz, hakkımızı çiğnerlerse kolay kolay kızmayız, bağırmayız, çağırmayız. Başkaları küplere biner, ortalığı yakar yıkar. Biz işte sakin dururuz, zaman içinde düzelir diye bekleriz filan... Ama cenge hazır olmak lâzım ki, mütecaviz, zalim ve gaddar Sırp, veya bilmem falanca, filanca gelip de küçük çocukları ezmesin, kesmesin... Mâsum yavrucakları kesip kesip, kanlı kanlı cesetlerini banyo küvetine doldurmasın... Altmış yetmiş tane insanı öldürüp, ondan sonra greyderlerle toplu mezarlara gömmesin.

Zulmün engellenmesinin çaresi ne?.. Bilimsel yönden onlar kadar, onlardan daha ilerde, daha yukarıda olmak, çalışmak...

“–Tabii bu çalışma için sermaye lâzım!..”

Birleştiresin, müslümanlarda sermaye mi yok...

“–Birlik beraberlik lâzım!..”

Tamam, tefrika İslâm’da yasak, birlik beraberlik olsun.

“–İşte teknoloji lâzım!..”

Teknolojimiz az değil, el-hamdü lillâh. Biraz gayret etsek, birlik beraberlik içinde olsak, biraz kafa yorsak, dünyanın en önde gelen ülkesi olacağız. Çünkü dünyanın en kalabalık topluluğuyuz. Ama elimizdeki nimetleri değerlendirmiyoruz.

İlme sarılmıyoruz. Halbuki bir bilgisayarla, bin tane insanın yapacağını yapıyor bir başkası. Bir küçük cihazla, aylarca sürecektir işi bir anda bitiriyor. İşte biz de uçağa biniyoruz, kaç tane okyanusu, kaç tane kıtayı geçip bir yere geliyoruz. İlmin kıymeti...

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

(البقرة: ٣١)

(*Ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ*) [Allah-u Teâlâ Hazretleri Adem AS'a isimlerin tamamını öğretti.] (Bakara, 2/31) Biz de her varlığı tanıyacağız, özelliklerini bileceğiz; imanımızla bu bilgimizi hayra kullanacağız! Meleklerden üstün kılan vasıf bu, bilgi...

Allah-u Teâlâ Hazretleri bizi Kur'an-ı Kerim'i tam anlayıp, Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği yöne yönelip, Allah'ın istediği kulu olmaya, Allah'ın istediği işleri yapmaya muvaffak eylesin... O tarafa yönlendirsin... Bu gafletten, bu cahillikten, bu tembellikten, bu bilgisizlikten, bu ilimden irfandan uzaklıktan bizi kurtarsın...

Ben çok acıyorum şimdi... İslâm ülkelerini geziyorum, kendi ülkemizi düşünüyorum... Kendi ülkemizdeki bilgili sanılan insanların, ne kadar cahil olduğuna bakıyorum. Prof. ünvanlı oluyor, bilmem falanca koca koca ünvanlı insanlar... Ne kadar yanlış işler yaptıklarına bakıyorum. Başka ülkelerde bakıyorum, çocuklar bile biliyor onların yanlış olduğunu... Ama bunlar direktip duruyorlar.

İşte cahillikten... Ne çekiyorsak cahillikten çekiyoruz.

Allah-u Teâlâ Hazretleri bizi cahillikten kurtarsın... Dedemiz Adem AS gibi her şeyi bilen, her varlığı tanıyan, her bilgiyi hayra, hakka; İslâm'ın, imanın, müslümanların hayrına, lehine, insanlığın lehine kullanan uyanık müslümanlardan eylesin...

Rızasını kazanmayı nasib etsin... Huzuruna suçlu, sorumlu değil; başarılı, sevdiği kul olarak varıp, cennetiyle, cemâliyle müşerref olanlardan eylesin... Allah hepinizden râzı olsun...

Hepinizden gayret bekliyorum. Hepinizden birlik ve beraberlik içinde çalışma bekliyorum. Hepinizden şu andan itibaren, yeniden her hususta talebe olup, her şeyi en güzel şekilde öğrenmenizi bekliyorum, rica ediyorum ve diliyorum. Allah muvaffak etsin... iki cihanda aziz olun...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

09. 03. 1999 - MEKKE

[Bütün TEFSİR DERSLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü